

פרוטוקול מס' 85

בת ועדת העבודה ביום ד' כ"ח בחשוון, תשל"ה - 13 בנובמבר 1974, בשעה 8:30

ח ו:

חברי הוועדה:

- ש. ארבל - אלמזלינו - יו"ר
- א. אבטבי
- י. ז'א. אמיר
- ס. גז
- פ. גרופר
- ל. דיציאן
- י. דניצקי (יודין)
- ו. ורטמן
- ה. זיידל
- ד. לוי
- א. לין

מוזמנים:

- ח"כ א. גיבלבר
- מר מ. זורע - מנהל מינהל מקרקי ישראל
- מר י. ליכטמן - מחלקת ההתיישבות, הסוכנות היהודית
- מר ד. שרפשטיין - מחלקת ההתיישבות, הסוכנות היהודית
- מר א. רוזנמן - מחלקת ההתיישבות, הסוכנות היהודית
- מר ב. גורלניק - משרד העבודה
- מר ד. כוכבי - משרד העבודה
- מר י. לוי - משרד המסחר והתעשייה
- מר ב. גור-אריה - לשכת היועץ לעניני ערבים
- גב' א. סגל - אגף התקציבים, משרד האוצר
- מר א. אייל - אגף התקציבים, משרד האוצר

מזכיר הוועדה:

י. שומרון

רשמה:

ס. הלנברג

זיכרון:

אכלוס הגליל ופיתוחו - הצעות לסדר-היום של חברי הכנסת א. גיבלבר וא. לין

354

תקבל ביום 1.10.74

אני מתכבדת לפתוח את הישיבה.
נשמע היום את המשך סקירתו של מר שרפשטיין

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

ואחר-כך את דבריו של מר זורע.

אכלוס הגליל ופיתוחו - הצעות לסדר-היום של חברי הכנסת א. לין וא. גיבלבר

מר ד. שרפשטיין:

הסקטור הערבי מאופיין כיום על-ידי ריבוי האוכלוסיה וריכוזה בנקודות ישוב גדולות וגדולות. שני שליש מכפרי המיעוטים כוללים כיום מעל לאלפיים נפש, ויש לכך השלכה על מעיפי השירותים היכולים להינתן לכל ישוב.

מאפיין אחד: קיימת כיום בכפר הערבי צבירה של הון וידע. פחות מ-20% עוסקים בחקלאות, בעיקר זקנים, נשים וטף. עיקר הענפים הם זיתים, שומשום, חיטה, טבק ועזים. בזה כללתי 99.5% מכלל החקלאות בכפר הערבי.

בעל המשפחה הערבי נודד למרחקים כדי למצוא תעסוקה, למפדץ חיפה ועד לאילת, אבל מבחינה חברתית יש נטייה חזקה לחזור לכפר. אנשים נודדים ליום, שבוע, חודש, אבל חוזרים לכפר ושם בונים ושם משקיעים את ההון.

מבחינה חברתית קיים חיכוך בין הדור הצעיר למסגרת המסורתית של הכפר הערבי.

ומאפיין נוסף: קיימות הגבלות פיסיקות של בנייה מסורתית בכפר הערבי. בעיה זו היא גם משפטית וגם פיסיית. הכפר הערבי מושתת על בסיס של תשתית הנדסית מפגרת. התייעצנו עם מר טולידאנו והגענו למסקנה שאין פתרון יחיד לבעיית הדיור, אלא יש לפחות שלושה דרכים משולבות, לא אלטרנטיביות. יש צורך להקים שכונות ליד הכפרים, לדאוג למודרניזציה של הבנייה ולחשוב אפילו על בנייה לגובה. אם מדובר על טווח של עשרים שנה פירוש הדבר תוספת של 150 אלף נפש ריבוי טבעי. מספר זה משולב באי-הגירה מהאיזור. דרך אחרת - ישוב עירוני המסוגל לקלוט עודפי אוכלוסיה.

מכיוון שההצעה הראשונה - עד לבדיקה יסודית יותר - אין בה כדי לתת פתרון לכל תוספת האוכלוסיה, נראית לנו ההצעה השנייה. מה פירושו של ישוב עירוני גדול? - הרחבה מתוכננת של שפרעם כאחד המוקדים העירוניים, ואינני נכנס לוויכוח בעניין מכר. נראה לנו ששפרעם פותרת לא רק את הבעיה הפיסיית, אלא נותנת אפשרות של זרימה קצת מחוץ לגליל הפרובלמטי, נוסף לעובדה שהיא נמצאת ברדיוס של חיפה והמפרץ. פתרון זה מחייב למצוא קרקעות של המינהל, לצרכי התשתית של החלק הציבורי. דרך אחרת - ישוב קבע בערים הגדולות, של אותם ערבים העובדים בהן. מדובר על בניית שכונות ערביות בערים מעורבות, שכונה המסוגלת לחיות עם עצמה. אין מחשבה על דירה של יהודים מול דירה של ערבים, אלא מדובר באוכלוסיה שתגורר בשכונה שיהיו לה שירותים בסיסיים משלה.

א. לין:

למה אתה חושב שזה הפתרון הרצוי בערים מעורבות? דירה מול דירה בחיפה, מה מוצא

שהוכיח את עצמו בצורה חיובית.

מר ד. שרפשטיין:

אבל לא בעכו.

אם נסכים לפתרון הבסיסי, שיש לתת מקום קבע למגורים, אם זה בדיור מעורב או בשכונות נפרדות, על כך צריך לדון בכל מקרה לגופו. זה לא פתרון כוללני.

לפי אומדן שלנו, יתווספו לכח העבודה האזרחי כ-10,000 יחידות במשך חמש השנים הקרובות, ועם האוכלוסיה הקיימת יגיע מספר העובדים בתעשייה בסקטור הערבי ל-15,000 - 10,000. אם כן, בשנת 1980-1982 יהיו 10,000 - 15,000 עובדי תעשייה, במגזר הערבי באיזור זה. חלק מהם יופנו למה שאנחנו מכנים כמלאכה בשטחים שהמינהל מחפש ומקצה לכפרים גדולים בגליל.

דיברנו על ריכוז התעשיה במוקדים איזוריים.
השאלה העקרונית היא אם במוקדים אלה יש מקום לעבודה ערבית וליוזמה ערבית.

במה שנוגע לשירותים הוולונטריים עלינו
ללכת בעקבות האוכלוסיה, שמצאה את הפתרונות הרצויים לה. השירותים הקשורים
במינהל ירוכזו במעלות, כרמיאל, ונצרת. מוצע שהם יהיו פתוחים לכל אוכלוסיית
האיזור.

מר ב. גור-אריה:
בגליל יש 200,000 ערבים, 75 כפרים גדולים
ומוכרים ו-25 ישובים שונים שאינם מוכרים.
30,000 פועלים יוצאים יום יום לעבודה מחוץ לכפרים, ו-17% מכלל האוכלוסיה
הזאת עוסקים בחקלאות. אין זה אומר שאחרים אינם עוסקים בחקלאות, אלא
כשכירים אצל יהודים וכו'.

הריבוי הטבעי נמצא בתהליך של ירידה
מסויימת. לפני שלוש שנים היו 45 לידות לכל 1,000 והמספר כיום ירד ל-40.
האחוזים הגבוהים הם אצל הדרוזים - 42 לידות ל-1,000, ואצל הנוצרים -
45 לידות ל-1,000. אצל משפחות העוברות לגור בעיר הריבוי הטבעי קטן
יותר מאצל משפחה בכפר.

הערבי, גם כשהוא עובד במקום מדויק,
מעדיף לחזור לכפר שלנו. זו עובדה שאי-אפשר להתעלם ממנה. לכן הפתרון
בחלקו הגדול צריך להיות קליטה בתוך הכפרים.

לדעתי, יש מקום להתחיל לבנות לגובה.
זה לא יהיה קל, כי כל המבנה החברתי של הערבים בנוי על כך שיש להם
התנגדות למגורים בצוותא.

הנסיון של עכו הוכיח שקשה מאד שיהודים
וערבים יגורו באותה שכונה, ביחוד כשיש מתח בטחוני. הנסיון בחיפה טוב
יותר, אולי מפני שיהודים וערבים גרו שם ביחד גם מקודם והאוכלוסיה הוותיקה
בעיר רגילה לכך. מכל מקום, אני סבור שעדיף שתהיינה שכונות נפרדות.

אנחנו סבורים שרצוי להביא תעשיה לכפר
הערבי, כדי למנוע נדידה של הערבים. בשלב זה יש 50 מפעלים בכפרים
הערביים, רובם בבעלות יהודית. אנחנו סבורים שרצוי ליצור יוזמה משותפת,
אלא שהערבים אינם הולכים בקלות.

ה. זיידל: למה לא?

מר ב. גור-אריה: מפני שהערבי איננו רגיל להשקיע בתעשיה.

מר ס. זורע:

נוכח העובדה שכל הגורמים אשר הופיעו
בפני הוועדה נגעו בבעיות הקרקע אצין,
שאני לא בר-חשבון, אלא מברך. עלינו לברך על כך שהמעצור היחידי המפריע
הוא כאילו הקרקע, אלא שאין אני סבור שזה אמנם המעצור. בעיות הקרקע הן
סבוכות ודורשות מעשה, רובן מתחת לפני השטח. הן דורשות מעשה גדול ומורכב,
אבל ניתן לעשותו בתקופה קצרה מאד.

המכשול לפיתוחו של הגליל הוא בכך שבמחוס
ובמחשבתם של האחדאים הגליל לא תפס מקום, לא היו על הנייר תכניות לפיתוח
הגליל. עד היום, מי שביקש קרקע בגליל - קיבל אותה.

בכל מקום שניתן היה לרכוש קרקע - רכשנו
אותה, וברוב המקרים במחיר שעולה על הערכת השמאי. השאלה היא איפה לרכוש
ואיפה לרכז קרקעות, כי אי-אפשר לרכוש בעלמא את כל איזור הצפון.

הגורמים המונעים הם שלושה: החלטות
הממשלה שיש מאחוריהן רצון לבצע. בענין זה רק השנה החלו הניצנים הראשונים,
ולדעתי צריך להמריץ את הממשלה להחלטות חד-משמעיות. הגורם השני - תכניות
מיתאר. יש כיום שלוש תכניות מיתאר - לכרמיאל, נצרת-עלית ורמת-ישי. משרד
מסלתי שמזה 15 שנה היה ממונה על התכנון הכולל של הגליל, כולל כל עיר
פיתוח, בא וטוען היום שחסרה לו קרקע. אני מבקש שתדעו שבמשך 15 שנה
אין תכניות מיתאר היכן לרכוש קרקע.

יש כיום 12 תכניות שלא אושרו וחלקן עדיין בשלב ראשון, לגבי: קרית-שמונה, חצור, צפת, מגדל-העמק, טבריה, בית-שאן, עפולה, מנחמיה, מעלות, שלומי, נהריה ועכו. לגבי ראש-פינה אין כלל תכנית מיתאר. במצב זה נשאלת השאלה: היכן לרכוש קרקע? התכנית לגבי נצרת עלית אושרה על-ידי דח"פה שלנו. לפני כשנתיים מצאתי מצב ששום משרד ממסלתי בצפון לא תאם את פעולתו עם איזה שהוא משרד ממסלתי אחר בצפון. הנהגתי סימפוזיונים וסיורים בין-משרדיים. הם שמחו להידבק מסביב למינהל כי הוא לא אינטרסנט. ואמנם, הדבקנו את משרד המסחר והתעשייה, משרד השיכון ומבני תעשייה, בכמה עניינים בשיתוף פעולה עם הסוכנות היהודית ובכמה דברים, בענייני תכנון - עם משרד הפנים. אם כן, "ההדבקה" הראשונה של הגופים הללו הייתה שלנו. היום אין קרקע מפני שהכל רוצים ליישב את האיזור במשך חמש שנים.

כאשר התעסקתי בתכניות של נצרת עלית מצאתי שהיה שטח לתעשייה, אלא שהוא נבלע על-ידי שיכונים. כל משרד אינטרסנטי עשה את שלו. היה לנצרת שטח תעשייה, שנועד למטרה זו על-ידי תכנית מיתאר, אלא שבמקום תעשייה נבנו שם שיכונים. כיום אין אפילו דונט אחר לתעשייה בנצרת עלית.

אותו מצב בבית-שאן.

ד. לוי:

נכון. הכל נתפס על-ידי שיכונים, או שלא הייתה קרקע.

מר מ. זורע:

כאמור, אינני בר-חשבון, אלא אני מבקש לתאר תמונה שלדעתי היא נכונה. אי-אפשר לבוא אל ועדת העבודה, לזרות חול בעיניה ולטעון שהגורם המעכב הוא קרקע. טרם נאמר ברורות מה רוצים לעשות, אז במצב כזה אפשר לדבר על קרקע? קודם כל חסרות החלטות ממסלה, ורצון לעמוד מאחוריהן, וחסרות תכניות מיתאר לפיהן אפשר יהיה לעבוד, כדי שמשרד השיכון יוכל לבנות לצרכי שיכון ומשרד המסחר והתעשייה - לתכנן את איזורי התעשייה. עם אנשי משרד המסחר והתעשייה אנחנו עובדים כמו "יד בתוך כפפה" לאיתור איזורים בתוך הכפרים ואיתור איזורי תעשייה של אלפי רובים, בין-איזוריים, שעליהם הוחלט בוועדת השרים לענייני ערי פיתוח. איתרנו כמה מקומות שנשים עליהם את היד.

תכניות הפעולה הידועות לי עד היום הן חלקיות בלבד. התכנית של הסוכנות היהודית, כפי שהוצגה כאן, היא התכנית היחידה שאני רואה בה קונצפציה שלמה, ועד שלא תומר באחרת היא משמשת כתכנית שצריך לפעול לפיה, אבל גם היא חלקית. תכנית זו לא נותנת פתרון לכל ערי הפיתוח, היא מדברת על צפת ועל כפרים תעשייתיים, אבל היא השלמה ביותר שיש.

ישנה תכנית החומש של משרד השיכון המדברת לרוגמה, על קרקע לשיכונים בנצרת עלית, שתספיק ל-80 אלף נפש. כיום מונה נצרת עלית כ-20 אלף נפש. כל הכבוד לתכנית, אבל מידת הריאליזם שלה אצלי היא עדיין בגדר נשקלת.

ל. דיציאן:

הייתה תכנית שעיריות מסוג זה, מספר התושבים בהן לא יעלה על 50 אלף נפש.

מר מ. זורע:

לגבי תכנית איננה תכנית אם היא לא מלווה לוח זמנים. אני מטיל ספק לגבי אפשרויות השיכון בנצרת עלית, כפי שמדובר בתכנית משרד השיכון, אפילו נעשה כמיטב יכולתנו. התכנית יכולה להיות אמניציזונית אבל לא ברת-ביצוע. זו תכנית ענק, שיש בה מעוף טוב אבל לא נבדקה לפרטים. ואף-על-פי שזו תכנית גדולה, היא לא די גדולה לתכנון מחוז, כי תכנון מחוז דורש הפניית עליה, בנייה לזוגות צעירים מבני המקום, זוגות צעירים שיופנו למקום, בנייה למשפחות מרובות ילדים שעוברות למקום וכו'. אני שומע ממשרד העבודה שהיו 5,000 משפחות עירוניות המעונינות לעבור לערי פיתוח, אלא ששיכון היה רק ל-2,000 משפחות במשך שנתיים. צרכי משפחות המעונינות לעבור לאיזור פיתוח, צרכי תעשייה, פיזור האוכלוסיה - לגבי כל מקום ומקום לחוד - כל אלה דורשים תיאור בין-משרדי בין חמישה - שישה משרדים. תכנית חד-משמעית, ככל שתהיה מושלמת אין לה יד ורגל אם היא לא בין-משרדית ועל-משרדית. כאן מתבקשות החלטות בין-משרדיות ועל-משרדיות, בהתאם לדרכי הניצוץ.

אני מכיר תכניות של משרד המסחר והתעשייה לאיזורי תעשייה בין-עירוניים ותכניות של משרד השיכון לצרכי שיכון בלבד. התכנית של הסוכנות היהודית היא היחידה שאפשר לעבוד לפיה.

עדיין יש ויכוח איזו תהיה העיר הראשית - צפת או כרמיאל, ולכן עדיין אי-אפשר לטפל בשאלת הקרקע.

י. דרביצקי (יודין):
האם יש תכנית לפיתוח תעשייתי של שלומי?

מר ס. זורע: כן.

הגליל נמצא בכלים שלובים בל-ינתקו עם מרכז הארץ מבחינת כושר הניצוץ. כלומר, מה שנעשה או לא נעשה במרכז הארץ יש לו השלכה רבת-משמעות על מה שיעשה או לא ייעשה בגליל. לדוגמה, מי שרואה את ההפרש בין הערך הריאלי של הקרקע במרכז הארץ לבין מה שמקבל המשתכן, לפי מחירי הטבלה לשיכונים ציבוריים, צריך להיות משוגע כדי לעבור לגליל. אני פועל לכך שהקרקע תימסר בערכה הריאלי גם ליעדים ציבוריים. ואמנם, הצלחתי להבהיר את הדברים לשר האוצר, לשר החקלאות ולשר השיכון, והם הסכימו שמחירי הטבלה יבוטלו והקרקע תימסר במחיר ריאלי. תהיה אמנם סובסידיה, אלא שהיא תבטא בכסף ולא בקרקע, דהיינו, האוצר יגדיל את ההלוואה העומדת.

בתכניות בניין ערים יש כיום כיסוי ל-600 אלף יחידות דיור נוספות בשפלת החוף, זאת אומרת, ל-2,5 מיליון תושבים נוספים. חלק מזה הוא תיאודסי, אבל עדיין יש 254 אלף יחידות דיור שאפשר לבנותן מחד, מהן 124 אלף בידים פרטיות.

א. גיבלבר: כמה מוסבר הפער בין התכנון בשפלה לזה של יתר חלקי הארץ?

מר ס. זורע: ברנחיים של שיא בשפלת החוף.

בסיבוב הראשון שלי ברשויות המקומיות של עיירות הפיתוח הודעתי לראש המועצה שמחצית מתקציב התכנון יהיה עלינו, ובכך נתתי לו במה להתחיל.

העידוד לגליל צריך להיות, בין היתר, שלילת עזרת הממשלה לאיזור השפלה. בנייה ציבורית צריכה להסתלק משפלת החוף. הסתלקות מכל עידוד ממסלתי לשפלת החוף - זו צריכה להיות המדיניות לחיזוק הגליל.

הכרח שתהיה לגבי הגליל תכנית אחת בלבד ולא עשר תכניות. לא יתכן שכל משרד יעשה ויבצע את הקטע שלו, אלא צריכה להיות תכנית כלל-משרדית לתכנון פיסה, תכנון קליטה, עזרה לאוכלוסייה שבמצוקה, תכנון למסחר ולתעשייה, תכנון לשיכון ותכנון צרכי הבטחון.

מתוך 20 מיליון דונם קרקעות המדינה החלק השישי או החמישי, דהיינו 20% הם בידים מוסדות בטחוניים, וזה גורם לא מבוטל בתכנון שטחים. כאמור, התכנית צריכה להיות אחת מבחינת היותה כלל-ממשלתית. צריכה להיות תכנית אחת במובן של שילוב הכפר והעיר. כשאני מדבר על כפר כוונתי לכפר חקלאי, תעשייתי וערבי. צריכה להיות תכנית אחת שתיתן פתרונות גם ליהודים וגם לערבים.

בענין הברווים בגליל יש ועדה בין-משרדית. מדובר על ריכוזם של הברווים ב-12 - 11 מקומות ישוב. הם נענים להצעות בענין זה.

יש כיום 3,000 תיקי הדיסה לגבי מבנים בגליל, שנמנעים לבצעם.

ל. דיציאן: האם נעשים נסיונות לרכז קרקעות על-ידי חליפין?

מר ס. זורע: כן. זה קיים כל הזמן. התמורה היא בבחינת זה נהנה - וזה לא חסר.

רצוני להודגיש שהתכנית בקשר לגליל מוכרחה להיות אחת. את המתכונת הארצונית יש להכין באמצעות ארגון על-משרדי שיהיה כפוף לממשלה, ושיהיה סמונה עליו אדם מקובל על כל המשרדים. תפקידו יהיה להריץ את כל המשרדים לפי תכנית אחת. אני הצעתי לעשות זאת באמצעות חברה ממשלתית שיהיה מיוצג בה מינהל מקרקעי ישראל.

א. לין: אם לא תתקבל ההצעה ביחס לחברה, האם ניתן להקים רשות?

מר ס. זורע: התוכן חשוב, והכוונה היא שהגוף יהיה סמונה על ביצוע מדיניות ממשלתית מרכזית, שתוכתב על-ידי ועדה. יהיה זה משרד על-משרדי כדי שכל המשרדים הגליליים ינוהלו על-ידי יד אחת.

עוד הצעתי להקים חברת ערים צפת. חברת ערים מרכז עובדת יפה, עובדים בה שלושה אנשים, והם מזיזים עניינים בקצב שמינהל מקרקעי ישראל ומשרד השיכון לא עשו במשך חמש שנים.

א. לין: חבר-הכנסת גיבלבר ואנכי דיברנו על רשות לאכלוס הגליל. כשאתה מעלה רעיון של חברת ערים יש סכנה שכל עיר תלחץ לפיתוח של עצמה ויהיה בכך משום נטרול של החברה. כשאני מדבר על רשות לפיתוח הגליל - הכוונה היא לרשות מעל ומעבר לערים, ואז היא בלתי תלויה.

מר ס. זורע: אני מדבר על גוף, ולא חשוב כיצד הוא ייקרא. ראיתי את עבודתה של חברת ערים מרכז. תכנונו של פרנזדור ירושלים נעצר במשך שבע שנים ואילו היום יש שכונה ותכנית מפורטת.

א. לין: לדעתי, מוטב שאנשי ציבור לא יצטרכו להיות אינטרסנטים כלפי ציבור הבוחרים שלהם, ולכן מוטב שנדבר על רשות.

היו"ר ש. ארבל-אלמזלינו: הילד צריך קודם כל להיוולד ורק אחר-כך צדון כיצד נקרא לו. הרעיון הוא החשוב.

מר ס. זורע: לצדכי הדיון אני מדבר על גוף, שתהיינה לו ספקיות על-משרדיות ובין-משרדיות, גם חקלאיות, גם כפריות, גם במה שנוגע ליהודים וגם במה שנוגע לערבים. אני מדבר על גוף כולל שבמסגרתו יכין כל משרד את התכניות שלו, והן תובאנה לדיון ותיאום עם תכניותיהם של משרדים אחרים, כדי שהדברים ייעשו בקנה אחד. ארגון הגג הזה הוא אחד הדברים שעליו יקום או יפול העניין. בעניין זה אני שותף לדעתו של מר דענן וייץ. כאמור, הצעתי לוועדת השרים לענייני כלכלה להקים חברת ערים צפת.

כאן רצוני להעיר: בהתלהבות שלנו עלינו להיזהר לבל נעלה על דרך הפרוטקציוניזם. לאחר האסון שקרה בקריית-סמונה בא קונצרן גדול וביקש שנעמיד לרשותו קרקע בלי כסף, ולא כך צריך להתחיל. צריך גם להימנע מהבטחות של שרים. לדעתי, מבחינת דרכי ניהול מתוקנות צריך גוף כזה לפעול בדרכים לא-שיגרתיות אבל מתוקנות. הליכים מקוצרים - כן, הממשלה בראש מפירי החוק - לא.

ברשותכם אעבור לנושא שעליו אני חייב למסוד דוח. אין לי תכנית לגבי קרקעות בגליל, מפני שלא יכולה להיות לי תכנית כזו, כי אינני יודע על סמך מה, איפה, כמה ובאילו מחירים לרכוש קרקעות. אני מבקש שתראו נכוחה מה המציאות ביחס לסטאטיסטיקות והמספרים שנמסרו כאן. בכל מקום בגליל שמזדמנת לנו פיסת קרקע - אנחנו שמים עליה את היד, בכסף או בחליפין. יש ואנחנו נותנים דונם על-יד הכפר, השווה בעיני המקבל פי כמה משטח של ארבעים דונם בשדה מדווק, שמזמן חדל לעבדו. אנחנו דוכשים קרקע באמצעות דכישות לצדפי ציבור, במקום שהמינהל יודע מה הם צרכי הציבור. דכישה לצדפי ציבור פירושה הפקעה. לדוגמה אציין את המחצבות במרכז השטח של כרמיאל, לגביהן הגענו להסדר. אם תהיינה תכניות - אין לחשוש למחסור בקרקע.

בתקציב המינהל יש די כדי לעשות לרכישת
קרעות, בין מתוך הסכמה ובין באמצעות הפקעה לצרכי ציבור. במקום שאנחנו
יכולים לבצע בצורה רכה לא נשתמש בצורה הקשה שלא לצורך. אני סבור שיש
לא ליידינו להעמיד קרקעות לרשות ובלבד שתהיה תכנית כלל-משרדית, על-
זשרדית וכלל-צרכית, ומעצור במרכז הארץ.

ג. ד. כוכבי: מה מצב התעסוקה בגליל? עשינו סקר ב-188
מפעלים המעסיקים עשרה פועלים ויותר,
מאיזור הגליל ההרדי, ומצאנו שבגזרת מועסקים 2380 עובדים ש-560 מהם אינם
יהודים. בקרית-שמונה - 1940 עובדים בתעשייה מהם 100 לא יהודים. בצפת -
370 פועלים ש-20 מהם אינם יהודים. בחצור מועסקים 450 פועלים, ש-20 מהם
אינם יהודים.

ג. לוי: האם אתה כולל במספרים אלה גם את המפעלים
המייזוריים או אלה של חצור גופא?

ג. ד. כוכבי: אני מדבר על חצור העיר.

בכרמיאל מועסקים 1350 עובדים מהם 420
לא-יהודים. בשלומי מועסקים 700 - 50 מהם לא יהודים. במעלות עובדים
450, ש-140 מהם אינם יהודים. בנהריה מועסקים 3050 - 270 לא יהודים.
מגדל-העמק מועסקים 1650 ש-120 מהם לא-יהודים. מ-5300 מועסקים בעכו
3860 אינם יהודים.

ג. ורסטמן: רצוי שנקבל נתונים על כח האדם בעיר,
כול מספרי המועסקים.

ג. ד. כוכבי: המספרים האלה כוללים 39 מפעלים בעכו,
39 בכרמיאל, 9 בצפת, 14 בחצור, 13 בשלומי,
במעלות, 25 בנהריה, ו-13 במגדל-העמק. כשמדברים על יהוד הגליל, התעשייה
זאת מסקור של עבודה קבועה ולכן הבאתי את התעשייה כהדגמה. אנחנו מפתחים
ישובים מעונות כדי שגם הנשים תצטרפנה לכח עבודה פעיל. עו כה הקטנו 43
מעונות, 14 מעונות נמצאים בבנייה ו-9 בתכנון מוקדם.

ג. גרופר: היכן נמצאים המעונות?

ג. ד. כוכבי: בקרית-שמונה יש מעון ל-160 ילד, בחצור
יש 5 מעונות ו-2 בשלבי גמר. במעלות יש
מעונות ו-1 מוזמן. בשלומי יש 3 מעונות, אחד איננו מתאים ועומד להחלפה.
בצפת יש 2 מעונות.

ג. ס. זורע: האם היתה קרקע לכל מעון?

ג. ד. כוכבי: היתה. לא קרקע היא חבועה.

בצפת יש 2 מעונות ו-1 בבנייה, ל-70 ילד.
מגדל-העמק יש 5 מעונות ל-360 ילד, 1 בבנייה, ו-2 בתכנון. בקרית-שמונה יש
מעונות ו-2 בתכנון, בעכו - 5 ו-2 בבנייה, בכרמיאל 4 מעונות ל-200 ילד
ו-1 בבנייה ל-120 ילדים. במעלה יוסף, מועצה איזורית יש 2 מעונות בבנייה
עוד 2 בתכנון.

ואשר להעברת אוכלוסיה מאיזורי המרכז
איזורי הפיתוח, כולל הגליל. במשך שלוש שנים הועברו 2150 משפחות מתוך
450 משפחות שפנו, שהם 7500 נפש. במשך שלושת החודשים האחרונים פנו 580
משפחות והבעיה שהם נתקלים בה היא דיור.

ג. לוי: מאיפה הם?

ג. ד. כוכבי: מאיזורי המרכז.

בחצור תהיינה דירות רק בסוף שנת 1975,
וא הדין לגבי צפת ונצרת. במגדל-העמק תהיינה דירות ביולי 1975, בכרמיאל -
סוף 1975, במעלות בשנת 1975, אותו מצב בשלומי. כל הדירות שהועמדו לרשותנו
העברת משפחות - כולן מאוכלסות.

מ. ד. לוי:

האם יש מעקב כמה עזבו?

מ. ד. כוכבי:

יש מעקב אחרי שנה, בדרך-כלל 90% נשארים.

מי הם 580 המשפחות שפנו במשך שלושת החודשים האחרונים? - 172 מהם הם עד גיל 25, 275 - בגיל 26 - 102 - בגיל 36, 30-36 ומעלה. 52 רווקים, 191 זוגות צעירים או שנרשמו לנשואין, 131 - הורים לילד אחד, 140 משפחות עם שני ילדים, 50 משפחות שלהם שלושה ילדים, ו-17 משפחות עם ארבעה ילדים.

230 מן הפונים הם ילידי הארץ, 200 - יוצאי אסיה ואפריקה, 130 - יוצאי אירופה, 25 ילידי אמריקה.

מה השכלתם? 87 בעלי השכלה יסודית בלבד, 91 - עד עשר שנות לימוד, 204 בעלי השכלה תיכונית ותיכונית מקצועית, ו-200 בעלי השכלה גבוהה.

מבחינה מקצועית יש בקבוצה זו מהנדסים, מורים, טכנאים, פקידים, עובדי בנין, עובדי טקסטיל מקצועיים, נהגים, נגרים. כלומר, יש כאן כח מקצועי רב. יש לנו פרטים גם על הנשים: 28 אקדמאיות, 128 מורות או גננות, 138 פקידות מנהלות חשבונות, 32 תופרות, 34 בעלות מקצוע טכני, 16 אחיות, והאחרות עקרות בית ובלתי מקצועיות.

ישנה התעוררות ונכונות של כוחות צעירים לעבור לאיזורי פיתוח. הבעיה הדומיננטית היא הדיור. תעסוקה לא חסרה.

ל. דיציאון:
האם המפעלים במקום, שכח העבודה המקצועי דרוש להם עושים נסיון לדאוג לדיור?

מ. ד. כוכבי:
יש נסיונות בכיוון זה.

מ. ס. זורע:
חברת נילית דואגת לעובדיה.

מ. ד. כוכבי:
אנחנו מקיימים עכשיו באיזורים אלה בגליל 35 קורסים למקצועות שונים כגון: מכונאות רכב, נגרות, מסגרות כללית, עיבוד שבבי, מסגרות מבנים וגם קורסים לאי.בי.אם.

א. ליון:
זה "כרטיס ביקור" לתל-אביב דחיפה.

מ. ד. כוכבי:
לא.

נוסף לאלה יש במקום בתי-ספר תעשייתיים. בנהריה יש שני בתי-ספר, אחד מהם ל-90 איש והאחר ל-300. עומדים להקים מרכזי הכשרה חדשים בתוך המפעלים. אנחנו משלמים מענקים ללומדים במפעלים, התמיכה היא על הפסד תפוקה או קלקול חומרים, יש קורסים לטכנאים במדושה, של תל-חי, וכן בצפת ועמק-הירדן. אם ירבו מקורות תעסוקה נוספים וכן האוכלוסייה שבמקום, ברור שבהתאם לכך אנחנו מכוונים את פעולתנו.

מ. ד. שרפשטיין:
כשמדברים על ערי פיתוח יש לזכור שיש כמה קטיגוריות של ערי פיתוח: קטיגוריה כללית, ערי פיתוח בגליל, ערי פיתוח באיזור הגליל ההדרי, שעליו סיקרנו את הדברים שלנו. הפתרון לגבי צפת איננו יכול להיות בלי להביא בחשבון את מעלות. יש שלושה עקרונות ליישומה של התכנית: קודם כל - עדיפות לתכנית הגליל פירושה משאבים; שנית, אם מצליחים להפנות אוכלוסייה לגליל ברור שאם לא תהיה בנייה לשירותים כגון: בית-ספר, בריאות, וכו' לא עשינו דבר פרט להפניית אוכלוסייה שעזבה את הגליל; ושלישית, מחשבה שהדברים צריכים להתגלגל במשותף ובתיאום בביצוע. כאן אני מצטרף לדבריו של מ. ד. זורע, שהגופים צריכים לתאם פעולותיהם.

מ. י. לוי:
אני מציע שנבחין בין מלאכה לתעשייה. מפעל נילית במגדל-העמק הוא תעשייה. לעומת זה מפעל גיבור איננו תעשייה. זו מתפרה גדולה אבל לא תעשייה במובן הקלאסי הרחב של המלה.

אשר להגדרה של עיר פיתוח. אשדוד לרוגמה, איננה עיר פיתוח בהתאם לחוק עידוד השקעות הנן. היא הוצאה מרשימת הערים בחודש ספטמבר 1972. אשקלון איננה עיר פיתוח, אבל באר-שבע - כן. יתר על כן, אשדוד עומדת במקום הנמוך ביותר מבחינת העדיפות של משרד השיכון. נהריה - פורמלית הוצאה מרשימת ערי הפיתוח ובוועדת בר-לב היא נמצאת במקום עדיפות נמוך. אשדוד, יבנה, אשקלון ונהריה כלולות במסגרת 29 ערי פיתוח בוועדת בר-לב אבל אינן זוכות להטבות. היה בזמנו רושם שמצבה של אשקלון הוא טוב, אלא שהתברר שמיהרנו להסיק מסקנות.

גב' א. סגל:
חוק עידוד השקעות הון נמצא עכשיו כבדיקה וענין התמריצים עובר בדיקה חוזרת.

כשאנחנו מדברים על יהוד הגליל צריך לזכור שכל תעשייה המועברת לגליל תביא בהכרח לתעסוקה של ערבים. רוב התעשיות מאוכלסות ומאוישות על-ידי ערבים. בתעשיות עתירות מדע המצב קצת שונה. קשה לדבר על תוספות בתקציב לענין הגליל, אלא המשרדים עצמם, במסגרת התקציב שלהם, צריכים לתת למטרה זו.

אין ספק שצריך להיות גוף מתאם את ^{הרוב} הדברים. בוועדת השרים לעניני התעשיית/האום. יתכן שהדברים צריכים להעשות במסגרת אגף התקציבים, שם יש יחידה חדשה לתכנון איזורי.

א. גיבלבר:
באחת הישיבות שלנו שמענו מפי שר-השיכון על תכניות משרד השיכון לבנייה בגליל. מדובר בתכנית מהפכנית - להכפיל את היקף השיכון בגליל, אלא שאותי היא איננה מספקת ויש לי חשש שהיא תישאר על הנייר ולא תעב את הפיתוח המעשי במרכז, והדברים ימשיכו להתנהל כפי שהתנהלו עד כה. ביצוע התכנית אפשרי אם לגבי הגליל תהיינה הקלות והטבות ניכרות בשעה שכל פעולה במרכז תעוכב בוועדת הפנים מתבררת עכשיו תכנית להקים עיר בחולות ראשון-לציון, שתמנה 80 אלף נפש. כאמור, המטייכיה נמשכת ואני חושש שהיא תימשך.

היור' ש. ארבל-אלמוזלינו:
האם מדובר על אדמות המינהל?

א. גיבלבר:
כן. פעולה כזו גוזלת משאבים שצריכים להיות מופנים לגליל.

תכניתו של שר השיכון לגבי הגליל לא תהיה מהפכנית אם לא נפנה לשם 30% ולמרכז הארץ ניתן רק 40% ונעכב כל פעולה באיזור השפלה. צריך ליצור מצוקת דיור במרכז הארץ כדי שאנשים יימשכו לאיזורי פיתוח. באותה תכנית של שר השיכון מדובר על תוספת של 6000 יחידות דיור בנתניה ו-7500 בחיפה. כלומר, אנחנו הולכים שוב להרחיב את הבנייה באיזור החוף, ויש בה כדי לשלול מהגליל.

יתר על כן, הבעיה היא לא רק שיכון. צריך ליצור באופן מלאכותי ובמודעות מצוקת דיור באיזור החוף, להגביר את הפיזור לנגב בהדגשה ובמימדים גדולים לגליל. זה הקו שהממשלה והחברה הישראלית צריכים ללכת בו עכשיו. אם נמשיך לבצע במרכז ישארו דיבורינו בגדר של אידיאולוגיה ולא מעשה.

צריכה להיות יד מרכזת, מתאמת ודוחפת של הממשלה כולה, באמצעות רשות או גוף שיעצב את הדברים ויעמיד אותם כמטרה מיוחדת - תולדה של התקופה בה אנו חיים, אתגר של התקופה. זה האתגר החשוב ביותר של התקופה שאנו חיים בה. זו לא רק בעיה של איכות החיים וצפיפות אוכלוסייה במרכז, אלא בעיית חיים.

הוועדה צריכה לתבוע מן הממשלה שאין לדחות את פיתוח הגליל. אני עוסק בנושא זה כבר חמש שנים, הכל מסכימים לענין כל הזמן אבל אין מבצעים.

פ. גרופר:
אני מצטרף לחששות שהעלה חבר-הכנסת אברהם גיבלבר. הדיונים שבאו בעקבות ההצעות לסדר היום הם חשבון הנפש של הגליל כולו, אלא שבינתיים נמשכים הדברים כשהיו ויש חשש שבעוד עשר שנים שוב יקום מישהו ויעלה הצעה לסדר-היום לאכלוס הגליל.

שמענו סדר זורע מה המצב לאמיתו, בשעה שנציגים של משרדי הממשלה שהופיעו לפני הוועדה הפנו אצבע מאשימה אל מינהל מקרקעי ישראל והלעיטו אותנו במספרים ובדברים בלתי אובייקטיביים. אנחנו מבקשים לדעת את האמת לאמיתה, אנחנו לא רוצים שמדינת ישראל תשתרע משני עברי הירקון. משרד השיכון מדבר על הפקעת קרקעות במרכז הארץ בשעה שבגליל יש קרקע ועל-ידי ארגון אפשר לרכזה. עובדה היא שהבדווים והדרוזים בונים עם תכנית מיתאר ובלי תכנית מיתאר, הם בונים עם רשיון ובלי רשיון, ומצדנו לא נעשה דבר. אני חושש שמהרעש הגדול שהקמנו בכנסת יבנו משהו פה ושם ויגישו תכניות על הנייר בלבד. אנחנו צריכים להגיע למסקנה חד-משמעית ולבקש שהעניין לא ישאר על הנייר, כי אם הוא ישאר על הנייר - זה הרס ואסון והמדינה תתרכז משני עברי הירקון.

ל. דיציאון:

סדר זורע ציין בדבריו כי התמיכה תהיה בכסף ולא בקרקע. ידוע לי שבמקומות שונים ניתנה הסובסידיה על-ידי כך שהגדילו את אחוזי הבנייה. לדוגמה, ברחוב יצחק שדה בנו בנינים של שמונה קומות במקום ארבע קומות. כיצד מתבטא הדבר כאשר התמיכה תהיה בכסף ולא בקרקע?

י. דרניצקי (יורדין):

הקשבתי לחלק גדול של הסקירות שהושמעו כאן. במידה מסויימת הופתעתי לשמוע מפי סדר זורע שחסרות תכניות מיתאר, מפני שמהסקירות הקודמות שמענו מפי נציגים שונים אפשר היה להתרשם שיש לפחות תכניות לטרוח ארוך. עכשיו יש לי הרושם שתכנית מיידית ורחופה המתבקשת מן המצב הבטחוני והמדינה איננה קיימת. זה אפילו יותר רציני מהעובדה שלא קיימת רשות מתאמת ומאחדת את הפעילות של המשרדים אפילו לעתיד רחוק יותר.

החברים אשר העלו את הצעתם יצאו מתוך הנחה שנוצר בגליל מצב אשר תובע פעולה ממלכתית, ואני שותף להשקפה זו. פירוש הדבר שהמצב מחייב שמתוך שפע תכניות יגובש גרעין של תכנית, אשר תינתן לו עדיפות ראשונה בניצוץ מיידית. עד כמה שיכולתי להתרשם, מדובר בנסיון להקים שרשרת ישובים לסגירת הגבול הארוך עם לבנון, בחלק המרכזי ובעיקר בחלק הצפוני של הגליל, וזה יכול להתבצע אולי על-ידי מספר ישובים תעשייתיים ולא רק חקלאיים. כל אחד מאתנו למד משהו מהנסיון של שתי ערים שבאופן יחסי הן מוצלחות - ערד וכרמיאל - אם כי הן שונות זו מזו, אבל עדיין אין תכנית שאנחנו יכולים לתת לה עדיפות ראשונה של פיתוח חקלאי-תעשייתי משולב בגליל.

סדר זורע:

התכנית של הסוכנות משמשת כתכנית כזו. אבל יש חולקים עליה, אגף התקציבים חולק עליה.

היורד ש. ארבל-אלמוזלינו:

א. גיבלבר:

גם אני חולק עליה, היא רק חלק מן התכנית שצריכה להיות.

סדר י. דרניצקי (יורדין):

גם אין מאחוריה הקצאת מקורות למימושה. אני סבור שהוועדה צריכה לחתור לשני דברים: הוועדה צריכה להעמיד בכל החומרה בפני הרשות המבצעת את שאלת התכנית הרחופה לביצוע מיידית, בניצוץ שהכוונה שבו היא לא לעתיד הרחוק. ודבר שני: יש לקבל את ההצעה בדבר הקמת רשות גג כדי לעבוד בתיאום הן בקביעת תכניות והן בניצוץ. נשאלת שאלה בדבר תוקף להחלטות הוועדה שלנו, ועל כך צריך לדון בהזדמנות אחרת.

אני בדעה שהוועדה איננה יכולה לקבל כל המלצה וכל הצעה בדבר אכלוס הגליל בלי לתת את דעתה על חלוקת המקורות וקביעת סדר עדיפות. אני גורס שצריך להועיד שימוש אחר לחולות ראשון-לציון.

ס. גז:

קיימנו ישיבות בהן קיבלנו מספרים יבשים ומדענן לשמוץ סקירות מעין אלה שמענו מפי סדר זורע וייץ וסדר זורע, מהן ניתן ללמוד שהחזון לא מת.

את תכניתו של מר רענן וייץ שמעתי
בישיבת הוועד הפועל הציוני, אבל אינני יודעת מה הביצוע עד היום, אם
כי עברה מאז שנה וחצי. אני בעד קביעת עובדות מהירות ככל האפשר, כי
מצפים לנו זמנים קשים למדי וצריך לקבוע עובדות - על עובדות אין
מתווכחים. אם יש לנו תפקיד עליון בוועדה הזאת, הרי על כולנו, ללא
הבדל בין קואליציה ואופוזיציה, לפנות לממשלה בתביעה להקפיד את הבניין
במרכז הארץ לתקופה של חמש שנים, וכל המשאבים צריכים להיות מופנים
ומושקעים בתכנית הנפלאה שהוצגה לפנינו, שהיא היא שתגן עלינו ועל
מדינת-ישראל, וזה צריך להעשות מהר.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
אנחנו נאלצים להפסיק. אני מציעה
שנקיים ישיבה עם השר חיים בר-לב,
שר המסחר והתעשייה, ועם השר אנרהם עופר, שר השיכון.

כשהתחלנו את הדיון בנושא זה היתה
המציאות בארץ אחרת משהיא היום, אחרי קביעת המדיניות הכלכלית, וטוב
שנוע מה תהיינה ההשלכות של המדיניות הכלכלית על התכנית המוצעת.
נראה לי שלהצעת סיכום יהיה טוב לבחור
בוועדת משנה. נשמיע את הדברים שלנו לפני אותם שרים שיהיו אלה אשר
יכוונו את הדברים.

קראתי בעתונות התייחסות של מר זורע
לתכניתו של שר השיכון. כזכור טען לפנינו נציג משרד השיכון שאם כי
התכנית היא לבנות 75 אלף יחידות דיור בגליל הרי קרקע זמינה יש רק
ל-25 אלף יחידות. שאלתי היא: האם תימצא קרקע לביצוע תכנית הבנייה של
75 אלף יחידות? ועוד: האם התכנית שהוצגה לפנינו על-ידי אנשי מחלקת
ההתיישבות של הסוכנות היא ברת-ביצוע? כי כאמור, נשמעה הסתייגות לתכנית
זו מצד אגף התקציבים.

המסקנה שנציג לפני השרים היא: הקמת
גוף שצריך להיות כתובת סתאם בין המשרדים. יש צורך להתחיל ולקחת ברצינות
את העניין של פיתוח הגליל ואי-אפשר להמשיך במצב שהיה בעבר.

אני מציעה שנזמין שוב את מר קניג כדי
לשמוע מפיו אם אושרה התכנית שהם מציעים אותה.

לנציגי משרד העבודה: אנחנו מבקשים
לדעת פרטים בקשר לכח-האדם הקיים וחלוקתו - יהודים ולא יהודים. כאשר
מדובר על תעשייה בלבד לא ניתן לקבל תמונה מושלמת. עלינו לקבל תמונה
יותר מקיפה וכן לשמוע פרטים על התכניות לעתיד, אם וכאשר תתגשמה
התכניות של העברת אוכלוסיה לגליל.

א. גיבלבר:
אני מסכים להצעה שנקיים ישיבה נוספת
עם שר השיכון ונשמע את דבריו של שר
המסחר והתעשייה. אבל כדי שנשמיע יותר מאשר כדי שנשמע.

אני מציע שבאופן מקביל נבחר בוועדת
משנה שתכין הצעות סיכום. לדעתי, אנחנו בשלים לגשת לעבודה מעשית כדי
שהעניין לא יסחב.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
עדיין לא קיבלנו את כל הפרטים שאנחנו
זקוקים להם. אנחנו צריכים לשמוע על
הקמת הגוף המרכזי, גוף הגב, ואת התשובה לכך נשמע מן השרים. אולי דצוי
שנשמע גם את שר האוצר. אני סבורה שאנחנו עדיין לא בשלים לוועדת משנה,
שלה אנחנו צריכים לתת הנחיות. קודם כל עלינו להשלים את החסר. כאמור,
נשמע עוד ממשרד הפנים את התשובה בקשר לתכניות המיתאר, ונקבל פרטים
נוספים ממשרד העבודה.

ה. זיידל:
אני תומך בהצעת היושבת-ראש. אנחנו
צריכים להגיע לקונפדרונטציה בין כל
המשרדים.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: זה מוסכם.